

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V PRAZE V ROCE 1978

Zdeněk Dragoun a kolektiv

Vedle výzkumů zařazených do státního plánu archeologického výzkumu, který provádí Archeologický ústav ČSAV na území Prahy (zejména NKP Pražský hrad a Vyšehrad), pokračovala v r. 1978 v neztenčené míře i záchrana a dokumentace archeologických kulturních památek formou předstihových a záchranných archeologických výzkumů souvisejících s výstavbou. Velký objem záchranných prací je dán tím, že byla zahájena realizace dalších mimořádně významných investičních celků (Jihozápadní Město, trasa B metra), které rozmnožily již probíhající velké stavby (Severní Město, regenerace areálu Ungeltu apod.). Tato situace si přímo vynucuje důslednou spolupráci všech institucí zabývajících se archeologickým výzkumem v Praze.

V r. 1978 pokračovala stálá koordinační činnost Archeologické komise pro hlavní město Prahu. Došlo rovněž k významnému prohloubení konkrétní spolupráce mezi pražskými archeologickými pracovišti. Charakteristickým příkladem je předstihový archeologický výzkum areálu Ungeltu, prováděný ve spolupráci Muzea hlavního města Prahy a Archeologického ústavu ČSAV pod vedením dr. L. Hrdličky za přispění některých pracovníků Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Podobná spolupráce probíhá při záchranných výzkumech vyvolaných výstavbou Jihozápadního Města. Záchrana a dokumentace archeologických kulturních památek na této stavbě se stala jedním z úkolů Komplexní racionalizační brigády pro archeologický výzkum širšího pražského území a záchranu a dokumentaci archeologických památek, ustavené při Muzeu hlavního města Prahy z pracovníků jeho archeologického oddělení a příslušných specialistů Archeologického ústavu ČSAV. Následující text podává přehled nejvýznamnějších archeologických výzkumů, které se uskutečnily v r. 1978.

PRAHA 1 - HRADČANY

BÝV. PREMONSTRÁTSKÁ KANONIE NA STRAHOVĚ

V r. 1978 zahájil AÚ ČSAV, pracoviště Praha, systematický dlouhodobý archeologický výzkum v bývalé strahovské premonstrátské kanonii P. Marie (areál Památníku národního písemnictví). Výzkum byl vyvolán žádostí ředitelství PNP, z jehož iniciativy dojde k řešení kritické situace v podzemí kláštera a jeho okolí. Území Pohořelce, Hradčan a části Malé Strany je totiž zaplavováno přívaly agresivních spodních vod, které směrem k Praze stékají po úbočích Petřína a Bílé Hory. Archeologický výzkum probíhá v těsné spolupráci s výzkumem hydrogeologickým (VZ Praha), jehož cílem je objasnění mechanismu a systému spodních vod a získání podkladů k projektu na odvodnění ohrožených oblastí.

Archeologický výzkum byl zahájen v prostoru u východního závěru konventní baziliky a v místech, kde byla v 50. letech D. Líbalem a A. Kubičkem objevena půdorysná dispozice zaniklé románské kaple, přizděné na spáru k severnímu zdivu severního ramene transeptu. V rámci sondáže u východního závěru baziliky byla znovu odkryta základová partie zaniklé severní románské apsidy. V tom směru jsme navázali na zmíněný výzkum z 50. let. Sondáž však pokračovala i východně od apsid směrem do prostoru malého strahovského nádvoří. Na

konci sezóny 1978 jsme zde dosáhli úrovně souvrství 13. až 14. stol. Zjistili jsme, že východně od severní apsidy existovala jakási jednoduchá stavba, jejíž torzovitě dochované kamenné základy spočívají na úrovni vrstev 13. stol. V mladších — pozdně středověkých horizontech jsme našli zbytky maltových vrstev, jimiž bylo vnitřní nádvoří pravděpodobně upravováno a vyrovnáváno. Eventuální souvislost těchto maltových vrstev s konkrétními klášterními stavebními podniky se nepodařilo prokázat.

Výzkum kaple u severního ramene transeptu přinesl nová významná zjištění. V jejím interiéru bylo možné prozkoumat zbytek středověkého souvrství, z něhož jsme získali datovací materiál ve formě keramických fragmentů z 12. stol. Umělecko-historické datování kaple se potvrdilo archeologickou metodou. Kaple mohla vzniknout až na konci 12. stol. nebo na začátku 13. stol., jak dokazuje zřetelný základový vkop pro obvodové zdivo, který protnul všechny vrstvy 12. stol. Kromě recentních zásahů jsme v horizontech interiéru kaple neshledali jiné porušení. Lze proto rozhodně vyloučit, že by se v kapli systematicky pohřbívalo. Celou řadu středověkých pohřbů jsme však našli vně této sakrální stavby. Mrtví zde byli uloženi ve 3 až 4 vrstvách a podle jednotného keramického materiálu v zásypu hrobových jam lze předpokládat, že to bylo v době 13. až 14. stol. Pod úrovní těchto pohřbů jsme narazili na další horizont koster, které jsou v mnoha případech poškozeny základy románské kaple. U nich však není zatím možné přesnější datování, neboť z hrobových jam těchto pohřbů není k dispozici žádný datovací materiál. Hroby patří do období 10. až 12. stol. Od nich je totiž vrstvou splachů oddělena další poloha převážně dětských hrobů, z nichž jsme získali bronzové šperky podunajského typu. Podle těchto šperků řadíme nejstarší hroby do 9. až 10. stol. Objev středohradištních pohřbů je největším překvapením sezóny 1978, i když již dřívější nálezy z okolí kláštera nebo z jeho areálu svědčí o tom, že strahovský řádový dům nebyl vybudován na opuštěném a netknutém místě.

Lze očekávat, že další výzkum, který ve Strahovském klášteře proběhne ve velkém rozsahu, přispěje nejen k poznání vlastního klášterního komplexu, patřícího k nejvýznamnějším v našich dějinách, ale že přinese i důležité poznatky o období počátků Prahy.

Petr Sommer

PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO

KONVIKTSKÁ UL.

V souvislosti s nastávající 2. etapou rekonstrukce objektu bývalého jezuitského konviktu, který vznikl postupným stavebním slučováním minimálně pěti původně samostatných středověkých domů (tři nejstarší písemně doloženy až ve 14. stol.), provedlo PSSPPOP (J. Draganová) ve spolupráci s Archeologickým ústavem ČSAV (L. Hrdlička) na jeho parcele (parcela č. 310, čp. 291/1) záchranný a předstihový výzkum. Skládal se z dokumentace terénní a nálezové situace ve dvou statických sondách na dvoře (srpen 1978) a z předstihové zjišťovací sondáže ve sklepech pod severním traktem domu (říjen a prosinec 1978).

Obě statické sondy (180 x 100 cm), z nichž ani jedna přes značnou hloubku (5,5 a 3,3 m) nedosáhla úrovně podloží, poskytly artefakty z 2. pol. 13. stol. Dokládají existenci objektů (studna?) i nadložních terénních vrstev z té doby na okraji údolní nivy pod čelem terasy (IV a) v severní polovině dnešního dvora čp. 292/I (kóta dnešního povrchu 192,0 — 191,0).

Sondáž ve všech čtyřech sklepních místnostech, situovaná v jejich osách rovnoběžně a kolmo k uliční čáře Konviktské ul., přinesla pozitivní výsledky jen v jihovýchodní z nich, kde úroveň původní (kóta 187,5) i stávající podlahy (kóta 187,6) převyšuje starší (kóta 185,8) a dnešní podlahu (kóta 186,6) ve zbývajících místnostech o 170 a 100 cm. Díky tomuto převýšení se v jihovýchodní místnosti sklepa dochovala pod maltovým ložem starší dlaždicové podlahy nejen původní úroveň podloží, ale i intaktní nejspodnější poloha nadloží, jejíž mocnost kolísala mezi 12 — 14 cm. Obsahovala čtyři až pět průběžných terénních vrstev, osm

zahloubených objektů v různých úrovních a soustavu malých kůlových jamek (5 cm), zachycenou na povrchu podloží. Nejpozoruhodnějším objektem je plošně rozsáhlá, 120 cm hluboká jáma, jejíž západní sondou zastížená část se jeví jako fragment vakovité jámy s předběžně rekonstruovaným průměrem ústí (380 cm) o cca 200 cm menším než je její maximální průměr. Z její prozkoumané výplně (3,3 m celé dvě třetiny tvořily druhotně přemístěné plochy nadloží (spadlé bloky písčitohlinitých převisů a sesuvy jemných písků). Podstatnou složkou zbývajícího (umělého) zasypu představovaly vrstvy strusky, jíž bylo získáno celkem 250 kg. Prozatím lze tento objekt považovat za původně exploatační jámu, druhotně využitou pro odpad vzniklý při výrobě a zpracování železa (struska, dýzny, výmazy). Datuje ji keramika s kalichovitou profilací okraje, která reprezentuje i jednotný nálezový soubor z nejstarších nadložních vrstev.

Úroveň podloží (nejvyšší kóta 187,36) tvořily světle hnědé jemné povodňové písčité hlíny (úroveň IV c), jejichž báze nasedala na jemné slídnaté písky (kóta 186,6). Úroveň písčitých štěrků, zastížená sondami v hlubších sklepních místnostech, se pohybovala v hloubce 185,6 m n. m.

Výsledky výzkumu jsou cenným dokumentačním bodem pro datování počátků nejstaršího osídlení jihovýchodního okraje pravobřežní údolní nivy pod hranou maninské terasy. V kontextu s údaji starších i novějších výzkumů v okolí (Betlémské nám., Betlémská kaple, Husova ul. čp. 352/I) opakovaně prokazují, že tato část pozdějšího Starého Města byla souvisleji osídlena již v 11. až 12. stol. Nalezené doklady železářské výroby z této doby doplňují mozaiku našich znalostí o rozložení dílen tohoto řemeslného odvětví v pravobřežním podhradí. Ve výzkumu bude pokračováno plošným odkryvem celé jihovýchodní sklepní místnosti a sondáží v nepodsklepeném východním traktu.

Jarmila Draganová — Ladislav Hrdlička

MARTINSKÁ UL.

Zemní práce v kostele sv. Martina ve zdi, související s jeho úpravami, vyvolaly v květnu 1978 potřebu záchranného výzkumu. Prohloubením výkopu podél jižní strany hlavní lodi v místech neporušených mladšími zásahy a jeho rozšířením do jižní boční lodi byla upřesněna podoba prostoru pod jižní boční emporou původního románského kostela. Tento prostor je možno rekonstruovat jako lichoběžník o rozměrech cca 210 x 115 — 155 cm. Jeho severní stěna, vystupující do vnitřku kostela ve východní části lodi, probíhá téměř rovnoběžně s analogickou stěnou prostoru pod severní boční emporou, odkrytou arch. K. Hilbertem v letech 1905 až 1906. Takto zúžená východní část lodi je celá orientovaná přesněji k východu než osa vlastní lodi, jež je odkloněna poněkud k jihu. Odlišná orientace obou částí stavby se projevuje jen uvnitř svatyně, vně se kostel jeví orientován jednotně podle osy lodi.

Na vnější straně jižní stěny románského kostela pod přemístěnými štěrkopísky, vykopanými patrně při hloubení příkopu staroměstského opevnění v jižním sousedství kostela po jeho zapojení do hradební zdi, byla zachycena část raně středověkého hřbitova. Na něm se pohřbívalo zřejmě od výstavby kostela před r. 1187 do zbudování staroměstské fortifikace před polovinou 13. stol. Základová partie románského zdiva porušovala kromě podloží (kóta 192,82), tvořeného hlinitopísčítým náplavem a štěrkopísky, ještě starší kulturní vrstvu vzniklou prokazatelně před r. 1187. Ta reprezentuje osídlení Újezdu Sv. Martina, jenž podle písemných zpráv existoval již před r. 1140. Z nečetných keramických zlomků této vrstvy zasluhuje pozornost střep typologicky archaické formy zduřelého okraje.

Zdeněk Dragoun

NÁRODNÍ TŘÍDA

Ve stavební jámě pro trafostanici (2,8 x 3,5 m; hl. 4,6 m), situované v severozápadní části nádvoří paláce Platýz (čp. 416/I), se omezila záchranná akce (prosinec 1978) na dokumentaci terénní situace a získání stratifikovaných artefaktů ze stěn jámy. Nadloží, vysoké 280 cm (kóta 195,7 — 192,9), ze dvou třetin totálně zničené inženýrskými sítěmi, obsahovalo ve spodní intaktní části dva horizonty, z nichž mladší (kóta 193,86 — 193,40) byl vytvořen patrně raně gotickými násypy a starší (max. mocnost 60 cm) raně středověkými vrstvami sídlištního charakteru. Ze dvou objektů, které se rýsovaly v tomto nejstarším sídlištním horizontu v západní stěně jámy, se podařilo získat několik keramických fragmentů, datovatelných do 1. pol. 13. stol. Úroveň podloží tvořily jemné zahliněné písky (kóta 192,9), které zakrývaly povrch drobných písčitých štěrků (kóta 192,3) terasové úrovně IV a.

Předlokační sídlištní horizont, zastižený stavební jámou, na vnitřní straně staroměstského opevnění, je dokladem relativně intenzivního osídlení východně od románského kostela sv. Martina ještě před založením Havelského Města.

Ladislav Hrdlička

PROVAZNICKÁ UL.

Při stavebních pracích souvisejících s rekonstrukcí ul. Na můstku byla objevena studna. Nalézala se pod obvodovou zdí čp. 386/I v Provaznické ul., v místech, kde se jižní (jihovýchodní) líc budovy mírně zalamuje. Z celkové situace je patrné, že studna je starší než stojící budova a stála tudíž v parkánu nedaleko Havelské brány.

Vlastní studna byla válcová (místy deformovaná), o průměru 135 cm. Byla omítnuta do zjištěné hloubky — 8,30 m od terénu (287,0 m n. m.). Dno pokrývala injektážní směs, která do studny prosákla při zakládání obvodových zdí stanice metra Můstek.

Zvonimír Dragoun

NA FRANTIŠKU

V r. 1978 byl dokončen archeologický průzkum bezprostředního okolí severní štítové zdi konventní budovy Anežského kláštera (viz PSH XII). V návaznosti na výkop z r. 1977 byla odkryta druhá, západní zeď prostory přizděné dodatečně ke štítové zdi v celé její šířce. V souvislosti s jejím umístěním do těsného sousedství řečiště Vltavy, na plochu pravidelně zaplavovanou, je možné uvažovat o přístavbě s funkcí odpadní. Situování objektu v rámci klášterního areálu odpovídá umístění latrín v některých rozsáhlejších klášteřích. Vznik stavby lze klást do 14. stol.

Sledována byla rovněž skladba zdiva dnes podzemní partie štítové zdi konventu. Pečlivě provedená zeď ze tří vrstev pískovcových kvádrů, na něž nasedalo opukové kvádríkové zdivo, přesahovala na východ a západ šířku konventního štítu. Na obou stranách pokračovala pak zeď z nepravidelného lomového kamene, v místě zachyceného styku východně od štítu pravidelně provázaná se zdivem kvádríkovým. Úroveň předzákladu byla zachycena v naprosté shodě s předchozím výzkumem na kótě 183,34. Základová spára zdi nebyla z technických důvodů nikde zaznamenána.

Zjištěná situace nasvědčuje tomu, že severní štítová zeď konventu, zděná stejně jako podstatné části konventní budovy ještě románským způsobem, byla započata dříve, než vlastní ohradní zeď kláštera. Její pokračování mimo rozsah konventu na východ i západ a provázaný styk s lomovým zdivem dokládají zřejmě jen nepatrný chronologický rozdíl mezi oběma stavebními etapami, zamýšlenými od počátku jako jeden celek.

Zdeněk Dragoun

UNGELT

Areál Ungeltu, dosud archeologicky zkoumaný jeli zjišťovací sondáží v r. 1951 (B. Novotný) a dohledem při hloubení kanalizačních rýh v r. 1956 (A. Liška), se dnes stává v rámci jeho připravované regenerace objektem komplexního historického průzkumu, jehož součástí je i systematický předstihový archeologický výzkum. Vzhledem k velkému objemu terénních prací, časově úzce limitovaných a mnohdy paralelně probíhajících, jejichž realizace přesahuje kapacitní možnosti jednoho pracoviště a jednotlivce, ustavila Archeologická komise pro hl. m. Prahu pro výzkum Ungeltu stálý pracovní tým, složený z pracovníků Archeologického ústavu ČSAV (L. Hrdlička) a Muzea hl. m. Prahy (Z. Dragoun, J. Richterová). Na jeho činnosti se při řešení dílčích úkolů podílejí i pracovníci PSSPPOP (J. Draganová, M. Šírová). Výzkumy v nezastavěných plochách připravuje projekčně SURPMO, stavební práce pro výzkum zajišťuje PSP jako generální dodavatel regenerace celého areálu a nositelem hospodářské smlouvy s investorem výzkumu (VHMP — VÚS) je Muzeum hl. m. Prahy. Zatím byly prozkoumány dvory uvolněných objektů čp. 630/I a 636/I a západní část Týnského dvora. Výzkumy dalších dvorů a nepodsklepených přízemí ve zbývající obvodové zástavbě budou realizovány podle harmonogramu projektanta a postupu regenerace.

Týnská ul. čp. 630/I, parcela č. 627

Výzkum v domě U zlatého prstenu, jehož typicky gotická, úzká a dlouhá stavební parcela se táhne téměř podél celého vnějšího severního obvodu Týnského dvora, se ze statických důvodů dosud omezil jen na jeho nepodsklepený západní (přední) dvůr, který je vymezen severním křídlem a příčným dvorním traktem čp. 630/I a na jihu domy čp. 639/I a 1049/I. Probíhal ve dvou etapách, v r. 1976 ve východní části dvora (L. Hrdlička, M. Šírová) a v r. 1978 po asanaci garáže v jeho západní polovině (L. Hrdlička, J. Draganová). Plošnou sondou o rozměrech 20 x 4 — 8 m byly poznány příčné a podélné profily nadloží dvorní parcely, vztahy jejích horizontů k obvodové zástavbě dvora a situace v úrovni jednotlivých nadložních vrstev. Soubor těchto poznatků poskytuje základní informace o počátcích osídlení na zkoumané ploše a o jeho dalším vývoji, který se výrazně promítá ve stratigrafii 170 — 190 cm vysokého nadloží (kóta 191,4 — 189,5) s četnými středověkými i novověkými objekty (kromě husté inženýrské sítě registrováno celkem dvacet šest objektů a patnáct kůlových jam). Jeho profil tvoří dvě odlišné polohy, z nichž horní (v. 85 cm) je charakterizována vysokým obsahem stavební sutě s novověkými artefakty, spodní sledem tmavých, převážně písčito až jílovito hlinitých vrstev se středověkými nálezy. Obě polohy odděluje ve východní části dvora silně ulehlá vrstva písku (kóta 190,4) a v západní polovině břidlicová dlažba zalitá maltou (kóta 190,5), na nichž se nárůst terénu patrně na delší dobu zastavil. Na této úrovni došlo zároveň i k založení severního křídla domu čp. 630/I (s gotickým sklepem) a zřejmě i jeho nepodsklepeného příčného dvorního traktu. Spodní, středověká poloha (max. mocnost 105 cm), která se stala předmětem výzkumu, sestává ze dvou různorodých, přibližně stejně vysokých horizontů:

první z mladšího souvrství periodicky opakovaných terénních úprav (2. pol. 13. až poč. 14. stol.) a druhá staršího, typicky sídlištního horizontu s četnými zahloubenými objekty, které se v něm vyskytovaly v několika úrovních (13. stol.). Oba horizonty zachovávaly víceméně konstantní mocnost a stejný charakter v celém rozsahu dvora. V rámci obou horizontů zaznamenal výzkum jen detailní rozdíly ve skladbě profilu a počtu i struktuře jednotlivých vrstev mezi západní a východní polovinou dvora. Vertikální hranici mezi těmito rozdíly, kterou totálně zničily vrcholně středověké a novověké objekty, lze spíše tušit než prokázat v prodloužení parcelní hranice mezi domy čp. 639/I a 1049/I. Horizontální předěl mezi oběma horizonty představuje současně úroveň terénu (kóta 190,4), do něhož byly založeny základy původní raně gotické zdi pod severním průčelím domu čp. 639/I (kóta základové spáry 189,7), z něhož dosud hledí do zkoumaného dvora gotická lomená okénka střílnovitého charakteru. Zda tato zeď patřila nepodsklepenému kamennému domu v obvodové zástavbě

Týna, nebo byla součástí jeho ohradní zdi, výzkum neřeší. Důležité je však zjištění, že nepokračovala dále k východu přímo k původně gotickému domu čp. 638/I, nýbrž končila pod severovýchodním nárožím domu čp. 639/I. Pod renesančními základy jeho východního souseda (čp. 1049/I), mělce založenými do středověkých terénů (kóta základové spáry 190,2), existuje tak v dosud předpokládaném průběhu celokamenného opevnění Týna cesura, kterou ani dodatečně nevyplnila žádná gotická zeď. Z gotických základových substrukcí před touto prolukou zastihl výzkum na parcele čp. 630/I jen dva izolované pilíře (140 x 90 cm, kóta zákl. spáry 188,6), orientované delší osou v poledníkovém směru. Byly situovány přesně v prodloužení východní a západní zdi západního dvorního traktu domu čp. 1049/I s gotickým sklepem v jižní části. Nejde-li o dílo náhody, mohla by tato situační souvislost ukazovat na jistou spojitost východní části dvora čp. 630/I s parcelou domu čp. 1049/I před renesanční přestavbou Týna a jeho severního souseda. V žádném případě nelze tuto proluku interpretovat jako pozůstatek případného bočního vjezdu do Týnského dvora ze severní strany, neboť kromě řady starších objektů ze 13. stol. byla před ní založena ve 14. stol. studna, později přeměněná v odpadní žumpu.

Úroveň geologického podloží (kóta 189,7 — 189,5) tvořily jemné zahliněné písky s drobnými ojedinělými valounky (tzv. posejpe), jejichž celková mocnost dosahovala místy až 150 cm. V jejich hnědě zbarvených povrchových polohách (původní půdní typ) se sporadicky vyskytovaly drobné, silně obroušené (omleté), blíže nedatovatelné zlomky pravěké keramiky, jejichž rozptýl ojediněle zasahoval až do hloubky 60 cm od úrovně podloží. Báze písku nasedala na kótě 188,2 na drobné písčité štěrky, které byly archeologicky sledovány do hloubky 187,0 m n. m.

Etymologickému výkladu původního názvu lokality odpovídá objev příkopu (šířka 440 cm, hloubka 260 — 280 cm), který se rýsoval až v úrovni podloží pod nejstarším sídlištním horizontem. V ploše sondy probíhal od západu k východu podél severního průčelí domu čp. 639/I (ve vzdálenosti 2 m) až za jeho severovýchodní nároží, kolem něhož se obloukem stácel k jihu a zabíhal pod renesanční základy domu čp. 1049/I. Průběh příkopu jednoznačně dokazuje, že byl součástí raně středověkého opevnění Týna, jehož původní jádro zároveň lokalizuje do dnešní poloviny Týnského dvora, kterou od východní části dosud odděluje v trase příkopu situované jižní křídlo domu čp. 1049/I. Po zániku příkopu, k němuž podle keramiky z jeho výplně došlo snad už v pozdně románském období (převaha hrnců s klasickou zduřelou profilací, s velkým, ojediněle i malým vzhůru vytaženým okrajem, zvonovité misky, misky — kahánky, pánve aj.), ocitla se parcela dnešního čp. 630/I definitivně mimo obvod Týna. V jeho severním předpolí, kde se dříve předpokládalo zpočátku volné prostranství nebo nanejvýš komunikace, prokázal výzkum nad zasypaným příkopem souvislé a intenzivní osídlení, které v rozložení a orientaci objektů, hloubených ještě před souvislejší kamennou zástavbou v okolí, zachovávalo směry vytýčené již zaniklým příkopem a respektované i později vystavěnou raně gotickou zdí pod severním průčelím domu čp. 639/I. Nápadná je i kontinuita v umístění plošně rozsáhlých objektů sídlištního charakteru (mladší z nich s obezděným zahloubeným interiérem) ve východní části dvora, kterou víceméně zachovává i stávající příčný dvorní trakt. Zásadní změna v dosavadním charakteru tohoto osídlení nastala po založení kamenných staveb na severním obvodu Týna, po níž ustává nárůst sídlištních vrstev, objekty sídlištního i hospodářského charakteru se přemísťují ze dvora na půdorys stávající kamenné zástavby a začíná systematická péče o sjízdnost a schůdnost terénu na dvoře, která vyvrcholila jeho vydlážděním. Otázku, zda až do této fáze probíhal naznačený vývoj ve zkoumaném dvoře čp. 630/I paralelně na dvou samostatných parcelách, z nichž jedna by byla severním sousedem dnešního čp. 639/I a druhá, (ve východní části dvora) součástí parcely dnešního čp. 1049/I, může vyřešit jedině budoucí výzkum ve dvoře a nepodsklepeném přízemí domu čp. 1049/I. Bude-li zodpovězena kladně, stane se zřejmým, že dnešní rozsah a dispozice Ungeltu vznikly až v pozdním středověku nebo

renesanci patrně sloučením dvou původně samostatných dvorů, z nichž západní uchovával do té doby rozlohu a snad i funkci raně gotického Týna. Lze očekávat, že tento výzkum přispěje i k eliminaci jediné správné z dosud několika možných odpovědí na otázku, týkající se průběhu, datování a charakteru nového opevnění, které bezprostředně nahradilo zaniklý příkop na severní straně Týna. Prozatím lze mít za prokázané jen to, že severní strana dnešního Týnského dvora nebyla v gotické době obehnaná celokamennou ohradní zdí či souvislou kamennou zástavbou, jak se dosud předpokládá.

Po statickém zajištění objektu bude výzkum v čp. 630/I pokračovat sondáží v nepodsklepeném příčném dvorním traktu a v severním křídle, kde se zaměří zejména na sledování té fáze osídlení, která zanechala na dvoře jen stopy terénních úprav, neumožňujících archeologicky postihnout její charakter.

DVŮR DOMU ČP. 636/I, PARCELA Č. 633

Výzkum na dvoře čp. 636/637 ve východní části Týna zahájilo Muzeum hl. m Prahy v r. 1977 (viz PSH XII), kdy byly prozkoumány čtyři pětiny plošného odkryvu. Rozsah sondy byl omezen nutností zachovat komunikaci na dvorku, neboť dům čp. 636 byl ještě plně obydlen. Ve druhé fázi výzkumu, jež probíhala do června r. 1978, byla dořešena situace z předchozí sezóny a sonda ještě rozšířena východním a krátce jižním směrem.

Podarilo se zachytit další pec a superpoziční vztah dvou nejstarších zahloubených objektů a v okolní zástavbě objevit pozůstatky starších středověkých staveb s přesně dokumentovanými stratigrafickými vztahy k obklopujícím terénům.

Pece byly zjištěny na třech místech na povrchu a v horních vrstvách zásypů dvou nejstarších zahloubených objektů (polozemnice, zemnice). Největší obdélníkovitá pec, jejíž těleso dosedalo na předzáklad východní zdi čp. 637, obsahovala keramiku 2 pol. 13 stol a jinak běžnou výplň, při jejímž plavení byly získány drobné úlomky kovářské strusky zatím neurčeného kovu nebo slitiny. Vně pece se vyskytovala technická keramika. Pod touto pecí v superpozici se nacházela starší a menší mírně zahloubená pec, jež porušila polozemnici i horizontálně. Ve vzdálenosti 2,20 m jižněji zasahovala povrch výplně v jihozápadním nároží polozemnice a zemnice pec vanovitého tvaru, která byla z větší části zničena odpadní jámou 15. stol. Ohraničoval ji široký pás hrubozrnného písku. V odstupu 2 m od obou pecí v superpozičním postavení byla odkryta část pece s předpecní jámou v protilehlé orientaci se silnou vrstvou výpalu o mocnosti až 38 cm. Byla zapuštěna rovněž do svrchního zásypu polozemnice. Osy všech pecí probíhaly ve směru západ — východ nebo východ — západ.

Oba zahloubené objekty (polozemnice a zemnice), u nichž nebylo nalezeno ohniště, jsou současně a patrně shodně orientovány. Polozemnice dosahovala zahloubení ve štěrkopískovém podloží 60 — 100 cm, zemnice 140 cm. Jednotlivé vrstvy výplně obsahovaly keramiku s převahou tzv. vzhůru vytažených okrajů ve výrazné formě a vyvinutější zduřelé okraje, které nad podloží převládaly. Datují objekty podle dosavadních kritérií jen velice rámcově do 1. pol. 13. stol. Přesnější datování, které patrně posune těžiště stáří objektů do 1. čtvrtiny 13. stol., bude možné stanovit až po celkovém zpracování výzkumu zde i v celém Týnu. Jednoznačné určení funkce objektů na základě dostupných jednotlivých znaků je obtížné, nicméně se zdá pravděpodobné, že měla hospodářský charakter.

Pod dodnes v nadzemní části zachovanou gotickou hradební zdí Týna (kterou již D. Líbal považoval za původní gotickou hradbu Ungeltu) se objevila zeď stavěná kvádríkovou technikou, jejíž povrch byl do červena opálen a rozpukán. Měla jednotný charakter pozdně románského zdiva a zachovala se až k povrchu dvorku (kóta 193,13) do výše 2 m v délce 9 m (údaj o délce není konečný). Je založená na tzv. posejpe (kóta 190,89) — jílovitopísčitém jemně zahliněném náplavu, který nebyl všude odstraněn z povrchu zdejšího štěrkopískového

podloží. Pece č. 1 a 2 respektovaly tento úsek východní zdi čp. 637, přičemž pec č. 1 byla umístěna až na její předzáklad. Dosavadní nálezová situace připouští zatím dvojí možnost interpretace této nejstarší výzkumem doložené zdi Ungeltu: 1. jako východní ohradní zeď Týna, 2. jako obvodní zeď nepodsklepeného kamenného románského domu. Konečný výklad může přinést teprve stavebně historický průzkum ve hmotě domů čp. 637 a 638. Definitivní vyřešení chronologického vztahu k opevnění Týna s příkopem v době jeho funkce i po zániku může poskytnout výzkumná sezóna 1979 ve vlastním Týnském dvoře a v nepodsklepeném přízemí čp. 638 a objektu 1009/I.

Výzkum r. 1978 na dvorku čp. 636/637 upřesnil představu o tzv. opukové vrstvě, která výrazně dominovala mezi vyrovnávacími vrstvami navážkového charakteru z konce 13. a počátku 14. stol. Výsledky první fáze výzkumu opravňovaly k předpokladu, že pochází ze stavebních zbytků z nejbližšího okolí. Zprvu se nabízela možnost spojovat ji se stavební činností u sv. Jakuba, nyní je však zřejmé, že ji tvoří destruovaná část románské zdi čp. 637.

V severním křídle čp. 636 byla odhalena do té doby neznámá podsklepená stavba s gotickým opukovým zdívkem. Byla přistavěna k dále pokračující východní zdi čp. 637. Nepatrně šikmo k ní byl dodatečně přizděn mohutný kamenný pilíř z litého opukového zdiva, založený na podložní šterkopísek (kóta 190,07). Vrstvy okolního terénu nebyly porušeny, a proto lze jeho příslušnost k jiné stavbě uvnitř plochy dvorku vyloučit. Funkční smysl zůstává zatím nejasný.

Předběžně zpracované výsledky výzkumu vedou k závěru, že vývoj osídlení v prostoru dvorku sevřeném domy čp. 636 a 637 prošel zásadní proměnou v 1. pol. 13. stol. Nejstarší osídlení, reprezentované dvěma zahloubenými objekty zemnicového typu se současnou sítí kúlových jamek dalších objektů pod románskou zdi čp. 636, vystřídaly po skončení jejich funkce objekty výrobního charakteru, jež vytvořily celé pracoviště. Někdy v časovém intervalu, ohraničeném těmito odlišnými způsoby využití plochy, byla založena uvažovaná románská ohradní zeď Týna, zachovaná pod gotickou hradební zdi. Výrobu i v pozdějších letech v těchto místech dokládají odpady bronzoviny a strusky (např. v odpadní jámě 15. stol.). Byla umístěna vně Ungeltu, při hradební zdi, jak bývalo zvykem u řemesel, pracujících převážně s ohněm. Archeologické prameny nás tak — společně s pozdějšími prameny písemnými — informují o nepřetržitém soustředění řemeslníků ve zkoumaném prostoru od poloviny 13. stol.

TÝNSKÝ DVŮR, PARCELA Č. 1065

První etapa archeologického výzkumu Týnského dvora proběhla v r. 1978 (L. Hrdlička, Z. Dragoun, J. Richterová) v jeho západní polovině, která podle výsledků výzkumu ve dvoře čp. 630/I představuje jádro příkopem opevněného areálu Týna. Výzkum byl realizován třemi sondami (š. 3 m), které v celkové délce 40 m sledovaly severojižní a západovýchodní osu západní poloviny dvora.

Základní stratigrafická situace byla ve všech sondách obdobná a poměrně jednoduchá. Pod dnešní dlažbou, položenou v úrovni 192,4 — 192,7 m n. m., rýsoval se v téměř 200 cm vysokém nadloží výrazný horizont násypů a navážek, jehož celková mocnost nepřesahovala 1 m. Sestával převážně z hlinitých a písčitých šterků, prokládaných (zejména při povrchu) polohami malty a drobnějších kamenů, někdy i s úlomky cihel a prejzů. Tento horizont se vyznačoval absencí jakýchkoli objektů a značně nepravidelným horizontálním průběhem i silně kolísající mocností většiny vrstev. Zdá se, že vznikl v kratším časovém intervalu v souvislosti s rozsáhlou výstavbou či přestavbou areálu nejpozději v pozdním středověku. Přibližně v úrovni 191,5 m n. m. nasedala jeho báze na starší, výrazně sídlištní horizont, vytvořený tmavě hnědě až černošedě zbarvenými, většinou písčito- až jílovitohlinitými

vrstvami zpravidla měkké až kypré konzistence, které byly prosyceny množstvím někdy silně páchnoucích organických zbytků (odštěpky a odřezky dřeva, březová kůra, listí, mechy, koňské žíně, pecky z ovoce, odřezky kůže atd.). Toto souvrství narůstalo po delší dobu v několika etapách, mezi nimiž se další zvyšování terénu dočasně omezilo vydlážděním dvora nebo založením různých objektů, které se v tomto horizontu vyskytovaly ve dvou úrovních. Povrchové plochy tohoto souvrství, rámcově datované keramikou do 1. pol. 14. stol., se kumulovaly především uprostřed dvora, kde byly téměř ulehlé. Od starší polohy odpadkových vrstev je oddělovala silně ulehlá vrstva kamenného štětu převážně z lomových kamenů s ojedinělými oblázky, úlomky cihel a prejzů. Nejvyšší mocnosti dosahovala uprostřed dvora (až 50 cm), kde její báze z kusů malty a ojedinělých opukových kamenů vyrovnávala mělké terénní deprese nad nedostatečně zhutněnými zásypy starších objektů. Vyklíňovala jižním směrem a v blízkosti jižního okraje dvora sejevila už jen jako stěží znatelná terénní úprava. Tato dlažba kryla 40 cm mocnou nejstarší polohu odpadkového souvrství, která vedle páchnoucích organických zbytků obsahovala četné zvířecí kosti někdy značných rozměrů (celé dlouhé kosti končetin, koňskou dolní čelist apod.) a vedle běžné raně středověké keramiky (tvary s klasickou zduřelou profilací a jejími staršími deriváty, s velkými vzhůru vytaženými okraji apod.) i početnou kolekci fragmentů silnostěnných zásobních nádob mimopražské provenience, občas zdobených ještě mladohradištními výzdobnými motivy. Bázi nadloží tvořila silně ulehlá dlažba z jedné vrstvy oblázků a ojedinělých drobných lomových kamenů, stmelených samovolně vzniklou tvrdou písčitou krustou. Tato dlažba, reprezentující nejstarší zjištěnou historickou úroveň, zpevňovala povrch jemných zahliněných písků (sedimenty terasy IV a), který se povlovně svažoval k severu asi 2 % spádem (kóta 191,0 — 190,4).

Objekty, vyskytující se jen ve starším sídlištním horizontu, se rýsovaly ve třech úrovních: na povrchu podloží, v úrovni starší polohy odpadkového souvrství a v gotické dlažbě. V úrovni podloží je reprezentuje v jižní části dvora pod nejstarší dlažbou velký počet dosud neinterpretovatelných kúlových jamek (\varnothing 4 — 6 cm) a v severním úseku dvora polozemnice s pravouhlym severovýchodním nárožím, plochým dnem a systémem kúlů na dně, zčásti zachycená již výzkumem v r. 1951. Z objektů, založených na úrovni nejstaršího odpadkového souvrství ještě před vydlážděním dvora, zachytily sondy jen části dvou rozměrných jam, z nichž jedna, sledovatelná v délce 3,80 m a šířce 1 m, byla situována v jižní části dvora. Druhý objekt, pozoruhodný svým centrálním umístěním přesně uprostřed západní poloviny dvora i svými rozměry (cca 11 x min. 11,5 m), představuje patrně pravouhla, 180 cm hluboká jáma s víceméně svislými, ve spodní části propálenými stěnami a plochým propáleným dnem, jehož povrch kryje nesouvislá tvrdá vápenná krusta. Její odpadková výplň, prokládaná polohami písku, obsahovala i nejzajímavější z dosud získaných drobných nálezů jako hrací kostku, ozdobný měděný hřeb, bronzové kování s plastikou ptáčka a fragment bronzových vážek. V úrovni původní gotické dlažby se rýsovaly tři patrně zásobní válcovité jámy (dvě v superpozici) shodného průměru (300 a 320 cm) i tvaru a rozdílné hloubky (190, 200, 300 cm), které po zániku a zasypaní byly opět předlážděny tenkou vrstvou kamenů a oblázků.

Výsledky sondáže v Týnském dvoře byly obohaceny o poznatky, získané sledováním výkopu pro kanalizační přípojku k domu čp. 636/I před východním průjezdem. Tento výkop zachytil v úrovni podloží (kóta 190,7) mělkou vanovitou (?) jámu s propálenými stěnami, dnem i okolím a ve vyšší poloze nadloží (kóta 191,6) 3 m hlubokou jámu s téměř svislou východní stěnou a nerekonstruovatelným půdorysem, jejíž zánik podle keramiky z výplně lze klást na přelom 13. až 14. stol. Tento objekt svým umístěním vylučuje v době své existence funkci východního průjezdu v jeho dnešní poloze. Úroveň terénu, do něhož byly založeny gotické sklepy pod jižním traktem domu čp. 636/I, zachytil výkop v hloubce 191,80 m. n. m.

Lze shrnout, že sondáž v západní polovině Týnského dvora v r. 1978 poskytla reprezentativní vzorek stratigrafie nadloží v jádru původního areálu Týna, jejíž relativní jednoduchost

odpovídá představám o situaci na volných prostranstvích a dvorech v sídlištní aglomeraci. Dvojí úroveň dlažeb, proložených kyprým odpadkovým souvrstvím s rozměrnými keramickými střepy a zvířecími kostmi, a plošně rozsáhlé objekty, situované uprostřed areálu, dokumentují dopravní provoz a přesuny komunikačních tras uvnitř Týna v románském a gotickém období. Jeho počátky, které zanechaly stopy v úrovni nejstarší dlažby a spodním odpadkovým souvrstvím vzniklých v době, kdy příkop ještě plnil svou funkci, lze ve shodě s výsledky výzkumu v r. 1951 datovat nejdříve do 2. pol. 12. stol.

MALÁ ŠTUPARTSKÁ UL., PARCELA Č. 1067

Archeologický výzkum vně bloku Ungeltu se zatím realizoval jen na jeho východní straně v rýze pro vodovodní přípojku (š. 120 cm, hl. 200 cm), situované napříč vozovkou a západním chodníkem Malé Štuparské ulice mezi kostelem sv. Jakuba a domem čp. 636/I (L. Hrdlička). Jeho výsledkem je získání 7,5 m dlouhého příčného profilu komunikace, tvořeného 1,80 m vysokým nadložím (kóta 193,0 — 191,2), která sestává ze šesti násypových poloh, proložených pěti vrstvami kamenného štětu a dvojí novověkou dlažbou pod dnešním asfaltovým kobercem. Nejstarší úroveň komunikace představuje tvrdou krustou stmelená vrstva drobnějších oblázků, jimiž byl zpevněn vodorovný povrch jemných zahliněných písků (tzv. posejpe) zakrývající drobné písčité štěrky pleistocénní terasy IV a (kóta 191,0). Podle nálezů dvou střepů ze vzorkové sondy, která sledovala spodní polohy nadloží do hloubky 191,7 m n. m., a celkového charakteru nejspodnějších vrstev (tmavě zbarvené písčitojílovité hlíny a hlinité písky beze stop malty a vápna) lze nejstarší horizont této komunikace s dvěma štětovými vrstvami datovat již od raného středověku. Úroveň terénu, na níž došlo ke stavbě stávající jižní části domu čp. 636/I (kóta 192,1), odpovídá nejmladší z pěti štětových vrstev. Prokáže-li budoucí výzkum reprezentativnost této stratigrafie podél celého východního obvodu Ungeltu, bude možno archeologicky potvrdit již dříve vyslovený předpoklad, že trasa dnešní Malé Štuparské ulice plnila funkci komunikace již od samého počátku raně feudálního osídlení v tomto území.

Výsledky popsáných výzkumů dovolují již nyní vyslovit dílčí závěry, které upřesňují a někdy i opravují některé z dosud tradovaných názorů o stáří a významu Týna jako krystalizačního jádra pražského podhradí:

1. Archeologická zjištění jednoznačně potvrdila výsledky geologického průzkumu o situování Týna v nejnižší položené části maninské terasy (úroveň IV a), v blízkosti její údolní hrany. O vyvýšenině, na níž podle některých názorů měl být Týnský dvůr založen, lze mluvit pouze ve vztahu k nivě, kterou okraj terasy převyšoval o 1 až 3 m.
2. Podle keramiky, reprezentující nejstarší sídlištní horizont na všech dosud zkoumaných plochách, jsou počátky souvislého intenzivního osídlení Týna v každém případě relativně mladší než nejstarší osídlení Malé Strany a pravobřežní nivy. Na základě dosavadních chronologických kritérií pražské raně středověké keramiky nelze zatím počátky sledovaného areálu klást před polovinu 12. stol. K jeho souvislému zastavení došlo spíše později, patrně počátkem 13. stol. Potvrdí-li toto datování budoucí výzkum, bude třeba přehodnotit obsahovou pravdivost listinných falz z 13. a počátku 14. stol., která se hlásí k letům 1100 a 1135.
3. Výzkumy potvrdily, že dispozice obestavěného dvora. se dvěma branami, kterou si Ungelt dosud zachoval, je výsledkem postupného složitějšího vývoje, v jehož průběhu se v několika etapách měnila podoba i rozloha týnského areálu. Ze zjištěného průběhu příkopu vyplývá, že nejstarší fáze románského Týna před stavuje pouze západní polovinu gotického Ungeltu. Změny charakteru opevnění, rozlohy i vnitřní dispozice, k nimž došlo po zániku příkopu,

zčásti osvětlí výzkumná sezóna 1979 v Týnském dvoře a definitivně by měly být objasněny výzkumem v obvodové zástavbě.

Ladislav Hrdlička — Zdeněk Dragoun — Julie Richterová

PRAHA 2 - NOVÉ MĚSTO

ŠTĚPÁNSKÁ UL.

V říjnu 1978 provedli pracovníci PSSPPOP záchranný výzkum při stavbě trafo stanice na dvoře školy čp. 1286/II. Podloží, tvořené štěrkopískovým náplavem vltavské terasy, bylo v nejvyšším bodě zachyceno na výškové kótě 214,28 m n. m. Na ně nasedalo mohutné kulturní souvrství, které lze podle keramiky datovat do 12. až 13. stol. Souvislost s nedalekou raně středověkou osadou Rybníček je velmi pravděpodobná. Na úrovni 214 m n. m. byla zjištěna báze vrstvy pohřbů kostelního hřbitova nedalekého kostela sv. Štěpána, který byl postaven krátce po polovině 14. stol.

Michal Tryml

UL. V TŮNÍCH

V březnu 1978 provedli pracovníci PSSPPOP dokumentaci již vykopané jámy před domem čp. 525/II. Nejdůležitějším poznatkem bylo zjištění, že nejstarší kulturní vrstvu (kóta 214,30 — 214,70) lze podle keramiky získané z profilu datovat do 12. stol.

Michal Tryml

PRAHA 1- NOVÉ MĚSTO

CHARVÁTOVA, PURKYŇOVA, SPÁLENÁ UL.

Od 13. 3. 1978 probíhal výzkum bloku mezi ulicemi Spálenou, Purkyňovou, Vladislavovou a Charvátovou, novoměstského bloku, který zachovával původní založení Karla IV. Šlo o čp. 69, 70, 72, 73 v ul. Spálené, čp. 1404/II v ul. Purkyňově, čp. 1554/II v ul. Vladislavově a velkou rohovou budovu ZDŠ, čp. 56/II na nároží ul. Vladislavovy a Charvátovy. Celý tento blok byl určen k demolici pro staveniště stanice Národní na trase IB metra.

Jedinou větší nezastavěnou plochou v rámci bloku bylo hřiště při ZDŠ, tedy dvorní trakt čp. 56/II, uzavřený třemi křídly dvorní budovy, na západě tělocvičnou, na jihu sousedící s dvorním traktem čp. 55/II v Purkyňově ulici. Na tomto hřišti jsme provedli plošný odkryv (21 x 4,5 m), paralelní s jižní stranou severního křídla ZDŠ. Byla vypracována situace pod silnou vrstvou novověké navážky odstraněné bagrem. Stratigrafická situace byla v zásadě tato: na přírodním podloží štěrkopísku vltavské terasy a hlinitého náplavu na jejím povrchu spočívala kulturní vrstva se zahloubenými objekty již ze 13. stol., náležející zřejmě k osídlení středověké osady Újezd sv. Martina, která se v těchto místech rozkládala před stavbou staroměstských hradeb v pol. 13. stol. i před výstavbou Nového Města. S touto vrstvou se prolínal horizont 14. stol., reprezentovaný opět zahloubenými objekty různého charakteru. Následovala výrazná vrstva přelomu 15. a 16. stol., v níž se projevil požár a s ním související destrukce obytných objektů, z nichž jeden jsme zaznamenali ve východní části dvora. Výše položené vrstvy náležely období renesančnímu a baroknímu. Profil končil terénní úpravou při stavbě školní budovy v 80. letech 19. stol.

Ve východní části odkryvu jsme odhalili základy stavby, která zde stávala před výstavbou školní budovy. Byla to opuková zdíva, vesměs zakládáná do vynášecích pásů a odpovídala polohou západnímu křídlu domu, patrně renesančního či barokního původu, který je zřetelně vidět na pohledovém plánu Daniela Hubera z r. 1769. Pod těmito základy jsme zjistili starší

osídlení, a to v kulturní vrstvě spočívající na hnědém náplavu pokrývajícím šterkopískové podloží. V nejzápadnější části odkryvu se z této kulturní vrstvy zahluchovaly dva až tři nevelké objekty (délka cca 70 cm) přibližně obdélníkového půdorysu se svislými stěnami a rovným dnem s keramikou 13. stol. Několik dalších podobných objektů bylo postupně zjištěno i východně odtud. V tomto prostoru se však prolínala vrstva 14. stol. s osídlením 13. stol.; z tohoto období pak pocházela plochá mísovitá zahloubenina a také dva mělké žlábký, probíhající v celé východní třetině odkryvu, ve směru východ — západ, paralelně vedle sebe ve vzdálenosti 2 m. Úroveň tohoto osídlení (kóta 193,8) byla v hloubce 2,8 m pod dnešní úrovní školního hřiště. Nad těmito vrstvami spočívaly mladší, z nichž nejvýraznější byla vrstva z přelomu 15. a 16. stol., zřetelně spálená, odpovídající údajím o požáru, který vypukl v těchto místech začátkem 16. stol. Její součástí byla rozsáhlá kamenná destrukce, která mj. překrývala v západní části odkryvu rozměrné jílové, do červena vypálené ohniště s četnými nálezy strusky.

V nejzápadnější části odkryvu jsme zachytili další kamennou stavbu, a to zdivo z lomové opuky s maltou, které probíhalo ve směru sever — jih a při jižní straně odkryvu se lomilo k východu. Za tímto lomem nasvědčovala stavební situace, že zde byl patrně sestup po schodech do jakéhosi hlubšího sklípku. Podle inventáře vrstev, které překrývaly zachovanou korunu severojižního zdiva, lze soudit, že stavba mohla být pozdně gotického stáří a měla patrně hospodářský charakter. Část tohoto zdiva byla na západní straně porušena jámou kruhového půdorysu se svislými stěnami a rovným dnem (ø cca 3 m, kóta dna 192,0). Tato jáma se však zahluchovala již od svrchnějších vrstev a rovněž zásyp a v něm obsažená keramika řadily objekt nejméně do 16. až 17. stol. Šlo nejspíše o výkop pro studnu, která však nebyla vyzděna a dokončena.

Západní stranu bloku tvořila řada domů čp. 69 — 73/II, mnohokrát přestavěných, které však ve své původní podobě náležely gotické zástavbě Nového Města, o čemž svědčí skutečnost, že měly (s výjimkou čp. 71/II) vesměs zachované staré sklepy. Průzkum byl proveden v čp. 70/II a 72/II (Tryml) a 73/II (Olmerová).

Čp. 73/II (Obchod s levnými oděvy) se skládal z předního traktu, s třemi klenutými sklepy, s průčelím do Spálené ul. a zadního, nepodsklepeného traktu do ul. Purkyňovy. Provedli jsme sondu v předním traktu ve vzdálenosti 2 m od průčelí. V ní jsme odkryli rub klenby nevelkého sklepa (rozměr 5,7 x 3 m), jehož vrcholnice klenby probíhala paralelně s uliční čarou Spálené ul. Tato skutečnost byla společná všem uvedeným sklepům v této řadě a svědčí o tom, že dnešní uliční čára přibližně odpovídá středověké zástavbě kolem této staré komunikace, totiž cestě „mezi hrady“, známé již z Kosmovy kroniky. Vrchol sklepní klenby byl dosti hluboko pod dnešním povrchem (cca 2 m) a souvrství nad ním tvořily výlučně sypké stavební suti, oddělené třemi maltovými podlahami, téměř bez nálezů (sporadické střepy barokního stáří). Kromě toho bylo zjištěno, že valená, mírně zahrocená klenba byla zakotvena na východní i západní straně do opukového zdiva, které bylo zachováno až téměř do úrovně dnešní podlahy přízemí. V této horní partii měla úprava zdiva takový charakter, že nemohla pocházet ze středověku, nýbrž z období mladšího, patrně barokního. Poněvadž klenutí sklepa bylo s touto zdí spojeno, nelze ani tento sklep považovat za středověký, čemuž ostatně nasvědčovala i úprava lunety nad vchodem. Nicméně ze souvislosti se sousedním gotickým sklepem čp. 72/II (U Ježíška) vyplývá, že oba sklepy spolu původně souvisely a že stávající sklep čp. 73/II je jen metamorfovanou podobou původního sklepa středověkého. Patrně dodatečně byly směrem na východ přistavěny dva rozměrné sklepy, jejichž vrcholnice měla směr západovýchodní, tedy kolmý k vrcholnici prvního sklepa. Jejich stáří nebylo možné přesně určit, neboť byly vyšší a rub jejich valené klenby sahal jen mělce pod dnešní dvorek a vrstva stavební suti nad ní neobsahovala datovací materiál.

Další sondu v čp. 73/II jsme provedli v zadním traktu, v přístavbě z r. 1925. Domnívali jsme se, že stavba je nepodsklepená, poněvadž na starých plánech je v těchto místech zakreslena

zahrada. Skutečnost však byla jiná: Sondou jsme pronikli do prostoru (rozměrů 2,9 x 3,7 m), ohraničeného na východní, severní a západní straně opukovými klenebními pásy, dodatečně vyplněnými cihloopukovým zdivem, na jižní straně pak základem obvodového zdiva domu, založeného na vynášecím pásu. Zásyp byl hlinitý, směrem ke dnu (původnímu štěrkopísku, do něhož byla zdiva založena) stále vlhčí a mazlavější a obsahoval četné zlomky keramiky, převážně ze 16. až 17. stol., přičemž hustota nálezů směrem dolů stoupala. Vzhledem k charakteru záspy a také ke skutečnosti, že do východní strany ústila jakási stoka, lze soudit, že prostor sloužil jako jímka. Jeho původní funkce a stavební souvislosti nebyly zjištěny, neboť situace byla porušena stavbou z r. 1925 a časová tíseň nedovolovala další sondáž.

V čp. 1404/II v Purkyňově ul. byly sklepy stávajícího domu nepřilíh hluboké, takže bylo možno pod jejich podlahou zachytit ještě středověký horizont. Volili jsme sondu v protáhlém sklepe, paralelním s Purkyňovou ul. Pod betonovou podlahou byl ulehlý štěrkopísek, v němž jsme zjistili táhlé zahloubení ve směru východ — západ. Provedli jsme několik řezů napříč sondou a získali tak profil celého objektu v rámci sondy. Ukázalo se, že jde o žlabovitý útvar, jakýsi drobný příkop se šikmými stěnami, mírně prožlabeným dnem (kóta 192,30), zaregistrovanou šířkou horního okraje 220 cm a hloubkou 140 cm pod podlahou sklepa.

Zásyp příkopu byl kompaktní, jílovitý, ve svrchní vrstvě mírně písčité a obsahoval nepatrné množství střepů z přelomu 14. a 15. stol. Objekt pokračoval na východ i západ dále za hranice sklepa. Je patrně možné uvažovat o tom, zda jeho existence nesouvisí s tím, že Purkyňova ulice tvoří jakousi hranici mezi celým zkoumaným novoměstským blokem a tzv. židovskou zahradou, tj. původním židovským hřbitovem, založeným v r. 1254, který se rozkládal kolem dnešní ulice Vladislavovy, mezi Spálenou, Lazarskou a Purkyňovou (rekonstrukce W. V. Tomka). Hřbitov byl zrušen v r. 1488.

V téže sondě byly zjištěny dvě studny, z nichž západnější se přimykala k jižní stěně příkopu, východnější zasahovala jeho střed. První z nich jsme vybrali až na dno. Základová spára jejího opukového roubení sahala hluboko do štěrkopísku, tj. 5,45 m pod podlahou sklepa (kóta 188,30). Na vodu jsme však nenarazili. V záspy studny se našly četné úlomky keramiky, převážně ze 14. až 15. stol., některé mladší.

Shrneme-li poznatky získané výzkumem, můžeme konstatovat, že těžiště problematiky místa spočívá ve vývoji středověké osady Újezd sv. Martina a jeho přeměny v součást Nového Města pražského. Újezd existoval již ve 12. stol., kdy byl majetkem kněžny Adelheidy, manželky Soběslava I. Později byl Soběslavem II. darován kapitule vyšehradské darovací listinou z r. 1178, v níž je označen jako „circuitum in suburbio Pragensi“. Rozkládal se po obou stranách budoucích staroměstských hradeb, patrně mezi ul. Spálenou, Jungmannovou a Národní. Přesný rozsah ani jeho centrum však neznáme. Zdá se však pravděpodobné, že toto centrum můžeme klást do oblasti Starého Města, snad kolem kostela sv. Martina ve zdi. Kostel je emporový, což předpokládá panské sídlo v blízkosti, v okolí existuje řada fragmentů románských domů a kromě toho se v tomto prostoru vyskytla keramika z 12. stol., zatímco v žádné ze sond na jih od hradeb, tj. na jejich vnější straně, nebyly nálezy starší než ze 13. stol. Rovněž žádný ze zbytků zdiv nebyl stavěn z kvádrů, nenašly se ani vyzděné zemnice a zjištěné zahloubené objekty byly většinou jen amorfní jámy v rostlém podloží. Tato část svatomartinského Újezdu nebyla v průběhu 12. a 13. stol. patrně zastavěna a sloužila spíše jako hospodářské zázemí osady. První domy se tu začaly stavět až ve 30. letech 14. stol., ještě před založením Nového Města. V rámci zkoumaného bloku se tedy v době rané až vrcholné gotiky výrazněji projeví dvě skutečnosti: Na významu nabyla Spálená ulice, jakožto komunikace navazující na bránu sv. Martina. Později, v době intenzivní výstavby Nového Města, vznikla ve východní části zmíněného prostoru skupina domů na rozparcelované velké zahradě Jakuba Charváta, který ji koupil r. 1378 spolu s čp. 33 a 34/II (v dnešní Jungmannově ul.). Tyto „Charváty“ zabraly „až polovinu vzdálenosti mezi Šírokou (Jungmannovou) a Spálenou ulicí“ (W. W. Tomek). Tomuto údaji skutečně odpovídá rozsah „Charvát“, zjistíme-

li ho podle záznamů ze 14. stol. k jednotlivým číslům popisným. Můžeme proto předpokládat, že fragment stavby vrcholně až pozdně gotického stáří, který jsme našli ve východní části vybagrovaného prostoru, je zbytkem jedné z nemovitostí na pozemku Jakuba Charváta, nikoli asi obytného, nýbrž spíše hospodářského charakteru. Stavba pak lehla popelem na počátku 16. stol., nebyla již obnovena a místo zůstalo nezastavěno až do doby vzniku renesančního či barokního čtyřkřídlého domu, jehož základy jsme našli v západní části výzkumu.

Helena Olmerová

JINDŘIŠSKÁ UL.

V srpnu 1978 byla na dvoře čp. 941 v Jindřišské ulici hloubena šachta pro transformátor. Ze šachty i z přilehlých sklepních prostor byl získán větší soubor pozdně středověké a renesanční keramiky. Doplnuje poznatky N. Maška, který v témže objektu provedl záchranný výzkum Muzea hl. m. Prahy v r. 1964 (AR XVIII, 1966, 202-203). Vrstva keramických zlomků dosahovala místy mocnosti, která nasvědčuje tomu, že se jedná o odpad hrnčířské dílny. Početnou část souboru tvoří zlomky hrncových i keramických kachlů s reliéfní výzdobou.

Zvonimír Dragoun

OPATOVICKÁ UL.

V říjnu 1978 provedli pracovníci PSSPPOP záchranný výzkum při pokládání plynovodu v Opatovické ul. Při prohlídce vykopané rýhy jsme zjistili, že původní středověké terény byly zničeny téměř po celém průběhu trasy plynovodu. Jejich zbytky jsme zachytili pouze na dvou místech, před domy čp. 156 a 157.

Sonda I před čp. 156 zachytila v hloubce 2 m od dnešního povrchu (kóta 193,90) pánevní partie kostry ležící v orientaci východ —západ. Hrobová jáma, zahlubená do podložního písku, byla na severní straně porušena novodobým zásahem. U kostry, ani ve výplni hrobové jámy, nebyly nalezeny žádné předměty, které by mohly sloužit k datování pohřbu. Terén nad hrobem byl zničen stavbou kanalizace. V sondě II před čp. 157 byl podložní písek zjištěn na kótě 194,0. Na něj nasedaly 50 až 55 cm mocné kulturní vrstvy datovatelné podle nepočetných keramických nálezů do 1. poloviny 14. stol. Nad nimi (kóta 194,55) jsme zachytili 10 cm silnou valounkovou dlažbu. Terény nad ní byly opět zničeny novověkými zásahy.

Michal Tryml

PRAHA 2 - VYŠEHRAD

Další etapa systematického výzkumu Vyšehradu, který na žádost primátora provádí Archeologický ústav ČSAV v Praze před konečnou úpravou Národní kulturní památky Vyšehrad, proběhla v červnu až září 1978. Výzkum se soustředil na tři terénní celky. Pokračoval terénní průzkum na výkopových trasách plynovodu a vodovodu pro Palác kultury v Praze - Pankráci. Výzkum v letošní sezóně na severozápadním předhradí navazoval sondou S - 169 na výsledky a problematiku sondážního výzkumu v těchto místech v posledních dvou letech. Snažil se o zachycení a sledování původního reliéfu terénu na severozápadním předhradí, v severní části, za novým proboštstvím. Sonda, která zde byla položena, částečně zachytila nejstarší reliéf terénu a opukové destrukce. Výkop dosáhl hloubky 2,40 až 2,60 m, v některých případech až 3,10 m od původního povrchu terénu. V severní části sondy byla zjištěna výraznější destrukce z lomových opukových kamenů, která patrně pochází z nejstaršího období hradební zdi. Sporadický keramický materiál umožňuje datování od konce 10. stol. do průběhu 11. a 12. stol. Horní část materiálu v sondě tvořily vyrovnávací navážky z

pozdějšího období a nejvrchnější materiál pocházel z doby parkových úprav Vyšehradu z 2. poloviny 19. stol.

Druhá část výzkumu letošního roku sledovala situaci na severní straně sakristie, která byla řešena sondou S - 170. V hloubce 180 cm zde byla zjištěna výraznější opuková destrukce, která směřovala v ose od severu k západu a navazovala na západní straně na zdivo věžovité stavby zjištěné v předchozích výzkumných sezónách, především v sondě S - 156. Jmenovaná destrukce tvoří logický vývojový celek se stavbami, které byly v těchto místech zachyceny a je předběžně (před rozbořem keramiky) rámcově datována do 12. stol., spíše však do 13. stol. Nejvíce pozornosti v sezóně 1978 vzbudil výzkum v sondě S - 171. V tomto odkryvu o rozměrech 15 x 5 m bylo na ploše bývalého dětského hřbitova sledováno pokračování románského mostu, jehož jižní část byla odkryta již při archeologickém výzkumu v r. 1932. Před naším výzkumem bylo po dohodě s Pohřební službou hl. m. Prahy přikročeno k exhumaci bývalého dětského hřbitova a rovněž byla provedena exhumace všech pohřbů v Odkolkově hrobce. Výzkum dosáhl hloubky 2,40 — 2,60 m pod povrchem původního terénu. Bylo v plném rozsahu zjištěno pokračování románského mostu dvěma základovými románskými zdmi o celkové délce cca 4,20 m a šířce cca 60 cm. Byla rovněž odhalena obvodová zeď jižní lodi baziliky z 11. stol. Při výzkumu byly zjištěny všechny základní okolnosti, které naznačují původní rozsah a založení mostu. Celková délka všeho dosud odkrytého zdiva činí cca 17 m a jeho příčné založení lze vysvětlit tak, že respektuje situaci uprostřed baziliky a současně se vyhýbá nám blíže neznámému objektu na královské akropoli. U stavby mostu bylo zjištěno jeho založení sídlištního horizontu z 10. a 11. stol. Vlastní předzáklad a hloubka základů dosahuje v průměru 70 - 90 cm. Zdivo nad předzákladem, který byl rozšířen o 10 — 20 cm, dosahuje výšky od 40 cm do 130 až 150 cm zachovaného románského kvádríkového zdiva.

Na jižním profilu sondy S - 171, který je hranicí sondy, lze zjistit dva původní horizonty povrchu mostu a jeho destrukce. Románské zdivo v těchto místech bylo druhotně použito ve značném množství do pozdější hřbitovní zdi, která je ve svém základu ještě pozdně středověkého původu. V interiéru mostu bylo odkryto několik mladších pohřbů, které zde byly uloženy pravděpodobně v době, kdy již most neplnil svoji původní funkci. Na povrchu mostu, na jeho posledním funkčním horizontu, byla nalezena v druhotné poloze náhrobní deska středověkého původu bez výzdoby z jemně zrnitého žlutookrového pískovce o rozměrech 180 x 80 cm a síle cca 20 cm. Náhrobní deska může pocházet z doby devastace středověkého kostela z r. 1420. Bylo zjištěno, že obě zdi mostu byly v základu baziliky založeny na zřetelnou spáru a základové zdivo ani vlastní zdivo baziliky nebylo s mostem provázáno. Tato skutečnost nemusí mít základní význam pro datování obou objektů, protože zřetelná spára, zvláště u předzákladu, naznačuje stejnou techniku omítání základového zdiva. Rovněž způsob vazby kamenů a charakter malty je totožný. Vše svědčí pro to, že oba objekty vznikly ve stejné době nebo v těsné bezprostřední časové následnosti. Románský most spojoval tedy vlastní akropol s bazilikou Petra a Pavla. U jeho jižní paty bude třeba v budoucnu hledat v oblasti hradní akropole objekty, k nimž byla tato komunikace vedena.

V r. 1978 byl rovněž otevřen Odkolkův hrob a v hloubce cca 2,50 — 2,60 m zjištěn v původní poloze, v orientaci východ-západ, středověký sarkofág. Je červeného jemně zrnitého, krystalického pískovce a svým uložením u jižní románské lodi baziliky naznačuje polohu in situ. Sarkofág byl zapuštěn do kostelního terénu a jeho náhrobní deska byla původně ve vodorovné úrovni kostelní podlahy, která byla vytvořena z opukových čtvercových a obdélníkových desek. Na východní straně má obdélný výklenek pro hlavu a pokud lze soudit, je rozměrově a tvarově blízký tzv. sarkofágu sv. Longina, uloženému ve vyšehradském kostele. Byly učiněny přípravy k technickému vyzvednutí sarkofágu v dalším roce.

Bořivoj Nechvátal

PRAHA 3 - ŽIŽKOV

ČAJKOVSKÉHO UL.

Při snižování podlahy v kostele Povýšení sv. Kříže v Čajkovského ul. na Žižkově byly zachyceny pohřby z 1. pol. 18. stol. Současně byla bořena i oltářní menza, ve které byl nalezen základní kámen kostela z r. 1717. Záchranná akce byla pro vedena v součinnosti s dobrovolným aktivem památkové péče obvodního národního výboru v Praze 3.

Zvonimír Dragoun

PRAHA 4 - MODŘANY

UL. NA HAVRÁNCE

V dubnu 1977 provedlo archeologické oddělení Muzea hl. m. Prahy záchranný výzkum v Praze 4 - Modřanech. V ul. Na Havránce, před domem čp. 1040, byl na rozhraní chodníku a vozovky (parcela č. 3925) částečně porušen sídlištní objekt knovízské kultury. Před příchodem pracovníků muzea z něj byla vyzvednuta porušená zásobnice a části dvou polokulovitých misek. Nález ohlásil p. Koch (Modřany, ul. Nad Ražákem), amatérský spolupracovník Muzea hl. m. Prahy. Objektu byla věnována zvýšená pozornost, neboť ležel v centru jižní části Modřan, známé četnými archeologickými nálezy. Z ul. Na Havránce a jejího nejbližšího okolí jsou uváděny sídlištní nálezy nejstarší fáze knovízské kultury (Spurný V., Halštatské nálezy z Modřan, Pam. arch. XLII, 1939 — 1946, 161). S největší pravděpodobností patří tyto nálezy jednomu sídlišti.

Asi 25 cm pod úroveň dnešního terénu se rýsovala na žlutém pískovém podloží téměř kruhová jáma (ø 115 — 125 cm) s jednotnou, tmavou písčitou výplní. Výkop pro telefonní kabel (šířka 40 cm) procházel středem objektu v podélné ose sever — jih v hloubce 50 cm pod povrchem a protínal jej do hloubky max. 30 cm (celková hloubka objektu 73 cm). V příčném řezu západ — východ byla levá stěna jámy téměř kolmá, pravá se ke dnu kónicky rozšiřovala o 10 cm. Při preparaci uvnitř jámy byla v hloubce 25 až 40 cm zjištěna maznicová konstrukce kruhového tvaru, zborcená tlakem půdy a velké zásobnice uložené těsně za ní. Konstrukce byla podobná velké míse obrácené dnem vzhůru (zborcená v objektu měla ø 60 — 80 cm). Nad ní byl kromě již zmíněné velké zásobnice a částí dvou misek nalezen ještě kónický koflík s páskovým ouškem, větší množství zlomků další zásobnice, zlomky menší kónické misky či koflíku a dva okrajové zlomky velké vejčité nádoby. Přímo na konstrukci ležela rozbitá kónická mísa s odlomeným ouškem pod okrajem. Po vyzvednutí mazanice byla pod ní odkryta skupina nádob. Přímo pod obvodem konstrukce byla položena dnem vzhůru masivní, široce rozevřená mísa s tunelovitým ouškem pod okrajem a těsně u ní kónická mísa s tordovaným okrajem a vnitřní žlábkovanou výzdobou. Další naprosto stejně zdobená mísa byla asi 10 cm od předchozích, opět dnem vzhůru, spolu s částí polokulovitého koflíku s kolmými stěnami s páskovým uchem. Skupinu doplňovala dvouuchá amfora s válcovitým hrdlem, plastickými vypnulínami a žlábkovanou výzdobou.

Modřanský nález keramiky lze hodnotit jako chronologicky přísně jednotný soubor, reprezentující 2. pol. Reineckova stupně D doby bronzové a první vývojový stupeň knovízské kultury. Nález rozšiřuje inventář tohoto období především o kónické mísy s tordovaným okrajem a vnitřní žlábkovanou výzdobou, které byly dosud známy pouze ve tvarech vyspělejších až z následujícího období. Zcela novým tvarem je zásobnice s široce rozevřeným hrdlem, plynule navazujícím na tělo s vysoko položenou výdutí. Modřanský soubor rovněž rozšiřuje známé příklady přežívání starých mohylových prvků v kultuře knovízské.

Při posouzení charakteru celého nálezu je nutno zdůraznit, že ačkoli byl objekt zasažen výkopem, šlo o porušení zcela nepatrné, které nemohlo ovlivnit kvalitu nálezu. V objektu nebyly zachyceny stopy kostrového ani žárového pohřbu, nejedná se tedy o hrob. Je situován

v bezprostřední blízkosti starších nálezů knovízské kultury sídlištního charakteru. Kruhová maznicová konstrukce, připomínající jakousi velkou mísu, představuje pravděpodobně otevřenou pec — pražnici, jak ji z lužického prostředí v Záhlinicích na Kroměřížsku uvedl V. Spurný (Dvě nová sídliště lužické kultury na Moravě, Archeologické rozhledy XIII, 1961, 12 — 16, 25). Dno pražnice neslo stopy tmavého opálení, v samotném objektu však stopy ohně zjištěny nebyly. Nejedná se tedy o objekt výrobní; to potvrzuje i poloha pražnice dnem vzhůru. Jáma však nemá charakter běžných sídlištních objektů, v jejichž inventáři převažuje materiál střepový. Svým složením se modřanský nález liší i od keramických depotů, které většinou obsahují drobné nádoby shodné rozměry i tvarem. V poslední době se u podobných nálezů uvažuje o tzv. jídelních obětinách (Horst F., Bronzezeitliche Speiseopfer in Gefäßen. Geneza kultury luzycckiej na terenie Nadodrza, materialy konferencyjne, 109 — 148, Wrocław 1977).

Jan Kovářik

PRAHA 5 - JINONICE

ŘEPORYJSKÁ UL.

Při průzkumu v trase výkopu pro kabel, vedoucí po pravé straně ul. Řeporyjské, která spojuje Malou Ohradu a Jinonice, byla na katastru Jinonic (parcela č. 1237, 1239, 1240) pod vrstvou ornice zjištěna tmavohnědá kulturní vrstva o mocnosti cca 40 cm. Z ní byla vybrána nepočtená kolekce málo typické keramiky, kterou lze podle zlomku zahroceného ouška datovat do mladší doby halštatské. Význam nálezu tkví v jeho blízkosti k sídlišti bylanské kultury v bývalém Holmanově zahradnictví v Jinonicích (archeol. odd. muzea č. inv. 849 70-85072) a k současnému osídlení zjištěnému v Nové Vsi (tamtéž, inv. č. 55551 — 55590).

Marie Fridrichová

PRAHA 5 - ŘEPORYJE

VELKÁ OHRADA

Při pravidelných průzkumech v okolí záchranného archeologického výzkumu na staveništi Jihozápadního Města ve Stodůlkách byla na skryté ploše severozápadně od Velké Ohrady (parcela č. 2161) nalezena nepočtená pravěká keramika. V kolekci je kromě zlomků stěn nádob zastoupen i okrajový fragment misky se zataženým okrajem, podle něhož lze nalezenou keramiku datovat do halštatského období. Lokalita bude sledována v souvislosti s výstavbou v r. 1979. Rovněž její zjištění je důležité zejména proto, že dokládá značnou hustotu halštatského osídlení v jihozápadním sousedství Prahy (nálezy z katastrů Řeporyj a Třebonic, viz PSH XII).

Marie Fridrichová

PRAHA 5 - LIPENCE

V lednu r. 1978 provedlo archeologické odd. Muzea hl. m. Prahy záchranný výzkum v pískovně jihozápadně za obcí Lipence (dříve Lipany), v poloze Za humny. Při bagrování písku zde byl porušen sídlištní objekt, rýsující se v profilu jako protáhlá tmavá skvrna. Po provedeném plošném odkryvu bylo možné tento objekt interpretovat jako část čtyřúhelníkové chaty, zahloubené 30 cm do šterkopískového podloží, orientované delší osou východ — západ. V západní části chaty byly v podlaze tři kúlové jamky. Zlomky keramiky zdobené rytou nebo tuhovanou geometrickou výzdobou, nalezené ve výplni objektu, umožňují datování do mladší doby halštatské, kultury bylanské.

Josef Havel

PRAHA 5 - MALÁ OHRADA

V říjnu a listopadu 1978 byly prováděny povrchové průzkumy v prostoru knovízského sídliště severně od Malé Ohrady (parcela č. 2166). Kromě četných zlomků keramiky knovízské kultury byly zjištěny i nálezy z doby římské. Lokalita se nachází na budoucím staveništi obytného souboru Lužiny, které je součástí Jihozápadního Města. Před zahájením výstavby zde v dubnu až listopadu 1979 proběhne předstihový záchranný výzkum.

Jan Kovářík

PRAHA 5 - STODŮLKY

V r. 1978 zahájilo archeologické odd. Muzea hl. m. Prahy záchranu a dokumentaci archeologických památek při výstavbě Jihozápadního Města. Jak dokládají starší nálezy z katastrů obcí Řeporyje a Stodůlky, jedná se o prostor velmi bohatý na archeologické nálezy. Pravěké osídlení se zde vázalo na úrodné sprašové půdy a nepochybně i na dostatečné vodní zdroje. Počátku vlastních výzkumných prací předcházela podrobný povrchový průzkum celého regionu na jihozápadním okraji Prahy, který bude zasažen výstavbou. Tento průzkum navázal na výsledky práce dr. Z. Sedláčka (M. Kolín) a J. Hrudky (Řeporyje), kteří v tomto území prováděli dlouhodobé povrchové sběry. Podařilo se tak vytipovat tři lokality, které si zaslouží mimořádnou pozornost: území na jihozápadním okraji Stodůlek, kde bylo zjištěno rozsáhlé sídliště knovízské kultury, prostor stávajícího zahradnictví ve Stodůlkách a jeho nejbližší okolí s pozůstatky osídlení laténského a římského a prostor na severním okraji Malé Ohrady s početnými nálezy středobronzové kultury mohylové, kultury knovízské a slovanské. Protože potřeby záchranu archeologických památek přesáhly možnosti jednoho pracoviště, došlo k dohodě mezi archeologickým oddělením Muzea hl. m. Prahy a Archeologickým ústavem ČSAV, pracoviště Praha o spolupráci při výzkumu v oblasti Jihozápadního Města. Archeologický výzkum v této oblasti se stal jedním z úkolů komplexní racionalizační brigády, ustavené mezi Muzeem hl. m. Prahy a AÚ ČSAV. Výsledky výzkumu, který vedou pracovníci AÚ ČSAV ve Stodůlkách (parcela Č. 2010) a který bude pokračovat i v r. 1979, budou uveřejněny v některém z následujících svazků Pražského sborníku historického.

První etapa záchranného archeologického výzkumu se zaměřila na jihozápadní okraj Stodůlek (parcela č. 151, 155/1, 162, 279), kde probíhaly zemní práce pro výstavbu I. části Jihozápadního Města, obytného souboru Stodůlky. Lokalita se nachází na mírném svahu, sklánějícím se k jihu. Na severu je ohraničena stávající zástavbou Stodůlek, na východě silnicí Stodůlky — Řeporyje a na jihu a západě vymezuje naleziště rozsah skryvky. Pod vrstvou ornice, jejíž síla měřila 60 — 80 cm, je nízká sprašová návěj. Její mocnost směrem po svahu vzrůstá. Téměř celá plocha, z níž byla sejmuta ornice, byla pokryta sídlištními objekty knovízské kultury.

Největší hustotu objektů jsme zaznamenali na parcele č. 151 a na východním okraji parcely č. 155/ 1. Ojedinelé objekty byly na parcele č. 279, jižně od hřbitova, a směrem k hranicím skrývky stopy osídlení slábly. Celková plocha skrývky, resp. lokality, měřila více než 13 ha. Vzhledem k tomu, že výzkum bylo možné zahájit až po dokončení skrývky ornice a bylo třeba jej ukončit před zahájením vlastních zemních prací, byla jeho metodika přizpůsobena časově tísní. Na celé ploše staveniště byly vytipovány dvě základní plochy pro podrobný výzkum, obě v místech se značnou hustotou objektů. Plocha č. 1 byla situována do východní části parcely č. 155/1 a měřila 900 m. Bylo na ní prozkoumáno celkem sedmáct sídlištních objektů vesměs knovízské kultury. Vedle obvyklých jam byly zachyceny dva rozměrné hliníky, tři destruované pece a mírně zahluobená chata obdélníkového tvaru s dusanou podlahou (delší osa orientovaná východ — západ měřila cca 5 m), která překrývala starší jámu a sama byla porušena mladším objektem rovněž knovízského stáří. Plocha č. 2 byla situována na parcele č. 151, v její východní polovině. Měřila cca 500 m² a bylo na ní prozkoumáno celkem třiatřicet objektů. Mezi nimi byly opět dva rozměrné hliníky. Zcela prozkoumán byl jeden z nich, jehož osy měřily cca 6 x 13 m. Tento hliník je pozoruhodný tím, že s ním souvisely dvě pece. Jedna z nich byla v jeho těsné blízkosti, u západního okraje, a stratigrafická situace ukázala, že byla v provozu v době, kdy se v příslušné části hliníku těžil materiál. Druhá byla umístěna přímo uvnitř hliníku, v jeho již vytěžené partii. V jedné z jam v blízkosti tohoto hliníku (objekt č. 12) byly nalezeny oblé hroudy nevytvořené keramické masy dvojího druhu. Hojnější byla rezavá hlína se silnou příměsí ostrohranné drti. Vedle ní byla objevena jemně plavená šedá, na lomu skvrnitě světle až tmavě šedá keramická masa, bez kaménků. Nález lze jednoznačně interpretovat jako hmotu připravenou k formování nádob. Rezavá hlína promíšená kaménky sloužila k výrobě rozměrných nádob (zásobnice, tzv. hrubší keramika), zatímco šedá plavená masa byla připravena k výrobě jemných tvarů knovízské keramiky. V kontextu celkové situace svědčí tento nález o tom, že alespoň ona část sídliště sloužila hrnčířské výrobě. Vedle těchto základních zkoumaných ploch bylo prozkoumáno několik objektů na okraji skrývky a přibližně uprostřed staveniště sídlištní jáma s lidskou kostrou.

Největší množství nálezů tvoří keramika knovízské kultury (během výzkumu nebyl rozeznán žádný materiál štitarského stupně), zvířecí kosti a kamenná industrie (zejména drtidla). Z kovových předmětů je nejvýznamnější nález depotu bronzových předmětů (tři srpy a hrot kopí), nalezený před zahájením výzkumných prací na počátku skrývky ornice. Kromě toho bylo nalezeno několik bronzových předmětů i během výzkumu. Nejzajímavějším nálezem je v tomto smyslu jehlice s bohatě členěnou hlavicí, která se svým charakterem blíží spíše obdobným tvarům východočeské lužické kultury.

Pozůstatky staršího osídlení tvoří ojedinelý nález bronzového spirálového náramku a bronzová hřivna ve tvaru tzv. žebra, patřící únětické kultuře starší doby bronzové a zlomek náramku a několik fragmentů keramiky, které náležejí středobronzové kultuře mohylové. Jedná se vesměs o ojedinelé nálezy získané sběrem na povrchu skrývky.

Marie Fridrichová

PRAHA 5 - ZBRASLAV

Od r. 1976 provádějí pracovníci Pražského střediska státní památkové péče dohled a dokumentaci nálezů zachycených při hloubení rýh inženýrských sítí v areálu zámeckého parku. V r. 1978 jsme díky pochopení Národní galerie mohli výkopy rozšířit a podstatně doplnit předchozí pozorování.

Nejdůležitějším závěrem výzkumu bylo odkrytí dispozice kostela cisterciáckého kláštera Aula Regia, založeného Václavem II. Téměř 100 m dlouhý čtyřlodní kostel byl jednou z nejmonumentálnějších staveb své doby u nás. Stavba měla závěr katedrálního půdorysu, kde

podélné pravouhlé kněžiště, vymezené širokým průběžným pásem základového zdiva, obklopoval pravouhlý ochoz kaplí. V jižní části závěru se na koruně základů dochovaly otisky nadzemního zdiva, prozrazující původní, polygonální tvar kaplí. V úrovni vítězného oblouku probíhá v obou ramenech příčné lodi další silná obvodová zeď, která patrně měla nést konstrukci obdobných kaplí, uzavírajících podle cisterciáckých zvyklostí východní stranu transeptu. Mezi triumfálním obloukem zachytil výzkum cihelné základové zdivo hrobky, kterou lze podle údajů Zbraslavské kroniky připsat pohřbu zakladatele chrámu. Konstrukce i struktura základů závěru a vlastní lodi vykazují zřetelné rozdíly. Je to důsledek dvou stavebních etap, zmiňovaných již v kronice.

Výzkum kostela bude ukončen v r. 1979 odkrytím jižní části transeptu, jehož dispozice není dosud zcela jasná.

Hubert Ječný — Michal Tryml

PRAHA 6 - BŘEVNOV

UL. PIONÝRŮ

Při hloubení výkopu pro kanalizaci v rámci výstavby bytových jednotek na křižovatce ulice Pionýrů a Břevnovské došlo k porušení dvou lidských koster. Nález byl ohlášen archeologickému odd. Muzea hl. m. Prahy a na místě byl proveden záchranný výzkum. Obě kostry spočívaly původně v natažené poloze v orientaci severozápad — jihovýchod, v hloubce 240 cm od současného povrchu. Při zemních pracích však byly značně poškozeny. Zjištění bližších nálezových okolností nebylo možné, neboť spodní voda v několika hodinách místo zaplavila. Protože u koster byly nalezeny jen dvě skleněné oválné destičky, ležící na hrudní partii jedné z nich, pomohl v tomto případě přesnějšimu datování antropologický posudek, který provedl J. Chochol v Archeologickém ústavu ČSAV. Podle něho se jedná o část kostry dospělého muže, zemřelého ve věku 40 až 50 let, značně robustní a dosti vysoké postavy (asi 170 cm), u něhož lze předpokládat násilnou smrt. Svědčí o tom prolomení obličejové oblasti horní části nosu a obou očí, stejně jako prolomení mozkovny a praskliny v týlu. Druhá kostra patřila též muži, zemřelému ve věku 25 až 30 let, robustní postavy, vysoké 176 cm. Násilné poškození nebylo v tomto případě zjištěno. Pouze na zlomku žebra a dvou obratlů bylo patrné zelenavé zabarvení mědi, které svědčí o tom, že oba skleněné oválky byly původně sepnuty v kovovém rámečku a představovaly pravděpodobně medailón, který měl mladší z obou mrtvých zavěšen na krku. Podle antropologických znaků stupně zachovalosti, stejně jako podle nálezu skleněného medailónku, lze uložení obou zemřelých datovat do rozmezí 15. až 16. stol.

Josef Havel

PRAHA 6 - DEJVICE

BABA

Závěrečnou etapou dlouhodobého záchranného archeologického výzkumu výšinného sídliště kultury nálevkovitých pohárů v Praze 6 na ostrožně Baba byl průzkum sídlištního objektu, porušeného při hloubení základů jednoho ze stavebních objektů. Výzkum ukázal, že se na tomto místě rozkládalo velké obydlí (rozměrů 12,40 x 6,80 m), zahloubené 15 až 35 cm do šterkopískového podloží. Objekt měl obdélníkový půdorys, orientovaný delší osou severovýchod — jihozápad. V zaoblených, stupňovitě snížených rozích, byly zachyceny stopy po kulech; další kulové jamky pak byly ve středu objektu. V jihovýchodní části byl zjištěn vchod. Výplň tvořila černohnědá humusovitá zemina se silnou koncentrací keramického materiálu, zvířecích kostí a mazanice. Rozměry prozkoumaného objektu a jeho poloha na

centrální ploše sídliště (v nejvyšším místě), stejně jako okolnost, že stál zcela osamocen nevyklučuje, že se jedná o „shromažďovací dům“, kultovní místo atd.

Archeologický výzkum v Praze 6 Na Babě, který byl zahájen v r. 1974, je příkladem záchranného výzkumu, který ačkoli probíhal současně se stavebními pracemi, zjistil poměrně komplexní obraz výšinné osady z počátku mladší doby kamenné.

Josef Havel

PRAHA 8 - BOHNICE

Ve dnech 10. 7. až 4. 8. 1978 provedlo archeologické oddělení Muzea hl. m. Prahy záchranný archeologický výzkum v areálu Psychiatrické léčebny v Praze 8-Bohnicích, kde při skrývce humusu pro stavbu garáží (č. parcely 482/2) došlo k porušení několika pravěkých objektů. Byla kompletně prozkoumána část únětického sídliště z počátku doby bronzové (plocha 40 x 15 m). K nejdůležitějším objevům patří průzkum částečně zahloubeného obydlí, tzv. polozemnice, oválného půdorysu o rozměrech 6,60 x 4,50 m, zahloubené 90 až 120 cm do žlutého sprašového podloží, orientované delší osou východ — západ. Výplň objektu, která se tvořila v několika fázích, poskytla výraznou kolekci keramického materiálu a kostěné industrie. V těsné blízkosti tohoto objektu byly odkryty dvě sídlištní jámy a stopy po kúlových konstrukcích.

Josef Havel

PRAHA 8 - ČIMICE

Na záchranný archeologický výzkum pohřebiště a sídliště z počátku doby bronzové (kultura únětická) navázala v r. 1978 krátkodobá záchranná akce, kterou byly prozkoumány dva sídlištní objekty. Místo nálezů se nachází na mírném návrší nad čimickým rybníkem, jižně od ul. Tylovské (za novou samoobsluhou), parcela č. 371. Oba objekty byly porušeny při hloubení výkopu pro kanalizaci a plyn v areálu připravované výstavby sídliště Čimice II. Objekt č. 1, sídlištní jáma, byl prozkoumán kompletně. Měl pravidelný oválný tvar s rovným dnem (průměru 218 cm), zahloubený 120 cm do žlutého, sprašového podloží. Černá, jílovitohlinitá výplň obsahovala četné zlomky mazanice, uhlíky a keramické fragmenty. Objekt č. 2 měl protáhlý tvar (délka 652 cm, hloubka 88 cm), výplň tvořila kompaktní sytě černá hlína s několika keramickými zlomky. Tento objekt, který lze označit jako hliník, byl prozkoumán pouze v profilu. Keramický inventář z obou uvedených objektů dovoluje jejich datování (shodně s nálezem z let 1976 až 1977) do střední fáze kultury únětické.

Josef Havel

V souvislosti s přípravou staveniště pro obchodní a kulturní centrum v Praze 8 - Čimicích pokračoval předstihový výzkum Muzea hl. m. Prahy v areálu severně od čimického rybníka, na zahradě usedlosti čp. 1. Nejzávažnějším výsledkem je objev základů obdélníkové stavby (vnitřní rozměr 6,8 x 4,4 m, šíře zdi 100 cm), postavené z kamenů na hlínu a jílu s hlavním vchodem od severu (šířka 117 cm) a vedlejším od východu, kde je situován přístavek. Základy obdélníkové stavby jsou na jižní a jihozápadní straně chráněny příkopem, který bude sledován i v r. 1979. Začátek výstavby objektu je dán přítomností keramiky 13. stol., která byla nalezena v kulturních jamách porušených zdmi stavby. Její zánik je určen nálezem zlomků keramiky 14. a počátku 15. stol. z kulturních vrstev uvnitř kamenného objektu. V průběhu dalšího vývoje byl prostor vyrovnán závážkami (destruovaná cihlově červená mazanice) s keramikou ze sklonku 15. a 16. stol. Ještě v době existence již destručované stavby bylo do

vnitřního prostoru zavlečeno šest kusů skotu, který byl usmrčen přímo na místě (posudek dr. J. Beneše z NM).

Výzkum areálu čp. 1, který bude pokračovat i v r. 1979, již ukazuje, že Čimice byly osídleny i v pozdním středověku. S ohledem na předešlé sezóny je archeologicky doložena kontinuita osídlení ve třech historických etapách: 1. období od 4. do 8. stol., 2. v mladohradištním období a 3. v období vrcholného středověku. Již dnes je možné sledovat stěhování osídlení od východu na západ a do areálu severně od rybníka v období středověku. Archeologická zjištění v r. 1978 přinesla nové pohledy na funkci objektu čp. 1 a zástavbu kolem původní návsi. Půdorys odhalené stavby představuje po stránce dispoziční a stavební zatím málo známý typ středověkých sídel, stavěných pro potřeby drobné venkovské šlechty. Některé otázky bude třeba řešit komplexně se stavebně historickým výzkumem sklepení v budově čp. 1.

Václav Huml

PRAHA 8 - DOLNÍ CHABRY

V říjnu a listopadu 1978 byl dokončen zjišťovací výzkum na dvoře statku čp. 15 v Dolních Chabrech a v některých jeho nepodsklepených prostorách. Pod recentními navážkami byla zachycena raně středověká vrstva, porušená jen nepatrně mladšími objekty, datovatelnými do 12. až 13. stol. a několika objekty 15. až 16. stol. Objekty raného středověku představovaly téměř výlučně ohniště, mělce zahloubená do červenavě zbarveného jílovitého podloží. Podstatnou část nálezů tvoří zlomky keramiky, z ostatních nalezených předmětů jsou nejzajímavější zlomky románských dlaždic z nedalekého kostela sv. Jana Křtitele a bronzový prsten z tordovaného drátu.

V jižní části dvora, svažujícího se směrem k jihu, k toku místní vodoteče, nebyly zaznamenány nálezy z období raného středověku. Charakter zjištěných objektů 12. až 13. stol. v prostoru statku čp. 15 odpovídá spíše příležitostné výrobní činnosti. Vlastní obytnou část předpokládané osady bude třeba hledat buď na druhém břehu vodoteče nebo na vyvýšené, dnes zastavěné ploše severně od zkoumané usedlosti.

Zdeněk Dragoun

PRAHA 8 - LIBEŇ

Mezi drobné záchranné akce archeologického oddělení Muzea hl. m. Prahy v r. 1978 patří dva kosterní nálezy ohlášené OV VB v Praze 8. Jedním z nich je nález lidské kostry na ploše bývalého zahradnictví severně od ul. Kandertovy. Zde bylo možné prozkoumat pouze částečně porušenou hrobovou jámu, nepravidelně oválného půdorysu (rozměr 202 x 62 — 98 cm, hloubka 85 cm), když kostra byla vyzvednuta před příchodem archeologa. Ve zbytcích zásypu hrobové jámy bylo zachyceno několik drobných atypických zlomků nádob, které nedovolují bližší datování.

Dalším nálezem v prostoru Libně byly fragmentární kosterní pozůstatky dvou dospělých jedinců, které byly spolu s několika zvířecími kostmi odevzdány příslušníky OV VB v Praze 8. Po ohledání místa nálezů ve výkopu pro kanalizaci v Bratrské ulici bylo zjištěno, že vzhledem k poloze místa nálezů (v několikrát přemístěných vrstvách navážek) nelze vyloučit možnost druhotného uložení. S kostmi byl odevzdán keramický zlomek, pocházející patrně z 16. až 17. stol.

Josef Havel

PRAHA 9 - ĎÁBLICE

V polovině dubna 1978 provedlo archeologické oddělení Muzea hl. m. Prahy záchranný výzkum při stavbě provizorního odvodnění nově budovaného masokombinátu Praha - sever v Čakovcích. Výkop, vedoucí od masokombinátu na severozápadním okraji Čakovic do sběrače na východním okraji Ďáblic, byl cca 3 m široký a v průměru 2,5 m hluboký. Jižně od silnice Čakovice — Ďáblice, na břehu bezejmenného potůčku (parcela č. 1716, k. ú. Ďáblice), porušil sedm sídlištních objektů. Pět z nich bylo možno částečně prozkoumat vybíráním z boku a začištěním profilů ve stěnách výkopu, zbývající dva byly nepřístupné, protože příslušné části rýhy byly zcela zatopeny vodou. Objekty překryté jen vrstvou ornice, kterou v místě výkopu odstranil buldozer, se zahluhovaly do spraše. Skalnaté podloží, které vystupovalo k povrchu v západní části výkopu, blíže k Ďáblicům (parcela č. 1738), tvořila opuka, větrající do plochých desek. K její těžbě sloužily zřejmě tři hluboké jámy, které byly zjištěny ve stěnách výkopu, přibližně v úrovni ďáblického hřbitova. Drobný zlomek novověké keramiky, nalezený v zásypu jedné z nich, dokládá jejich recentní původ.

Začištěné profily objektů č. 1 až 5 na břehu potoka (svislé stěny, ploché dno) svědčí o tom, že se jedná o pozůstatky chat. Získaná keramika datuje zachycenou část sídliště na konec doby laténské (mj. situlovité a hrncovité tvary se struhadlovitě zdrsňným povrchem, nebo zlomky svisle hřebenových nádob z tuhové hlíny). Zajímavým nálezem je náramek z bronzového drátu s přesahujícími konci, spirálovitě obtočenými kolem těla náramku. Pochází z povrchu objektu č. 4, z něhož bylo získáno i nejvíc keramiky.

Prozkoumané objekty jsou částí lokality narušené a částečně zkoumané již v r. 1972 při budování vodovodu (viz nálezová zpráva autora výzkumu, N. Maška, v archívu archeologického odd. Muzea hl. m. Prahy).

Marie Fridrichová

PRAHA 10 - HOSTIVAŘ

Při pravidelném sledování výstavby v Praze 10 - Hostivaři v poloze Košík (známá pozdněhradištní lokalita) byl na parcele č. 1818, v její východní části nedaleko čp. 802, proveden záchranný výzkum. Jeho předmětem byly tři žárové hroby bylanské kultury. Lokalita se nachází na pravé straně silnice Hostivař - Chodov, která na okraji Hostivaře nese název V horkách, v těsném sousedství hostivařské zástavby. Všechny hroby byly silně poškozené skrývkou a patrně i předchozím zemědělským obděláváním parcely, protože se nacházely pod tenkou vrstvou ornice. Svědčí to mj. i o tom, že se jedná o zbytek většího žárového pohřebiště patrně chudých žárových hrobů, z větší části zničeného již v minulosti. Kromě nepatrných zbytků žárových pohřbů uložených v malých mělkých mísovitých jamkách (max. průměr hrobu č. 1 cca 50 cm) byly nalezeny fragmenty keramické výbavy. Silně poškozený inventář obsahoval v hrobě č. 1 pozůstatky tří nádob, v hrobě č. 2 nepatrné zlomky jedné nádoby (mísy) a v hrobě č. 3 byly nalezeny zlomky dvou nádob.

Význam lokality spočívá jednak v tom, že rozšiřuje katastr pražských bylanských pohřebišť, a zejména v její blízkosti bylanskému sídlišti, zkoumanému v r. 1970 a 1973 ve vzdálenosti cca 450 m na jihovýchod, v povodí Mlýnského potoka, resp. Botiče. Úkolem dalšího výzkumu pak zůstává i řešení vztahu tohoto komplexu k hostivařskému hradišti, které se vypíná na opačném břehu Botiče, vzdáleno 450 m (resp. 900 m) od obou lokalit. Při zjišťovacím výzkumu v r. 1972 (autor N. Mašek, viz nálezová zpráva v archívu archeologického odd. Muzea hl. m. Prahy) tu byla v destrukci opevnění nalezena mladohalštatská keramika.

Marie Fridrichová

PRAHA 10 - ZÁBĚHLICE,

PŘESPOLNÍ UL.

Při výstavbě inženýrských sítí pro školní areál Záběhlice vyhloubili pracovníci IPS, n. p., v ulicích Přespolní a Na vinobraní příkop pro kanalizační sběrač. Výkop široký cca 3 m dosahoval maximální hloubky 5 m. Přespolní ul. klesá poměrně prudce jižním směrem k ul. Záběhlické. V její spodní části byly výkopem prořaty splachové vrstvy dosahující mocnosti až 260 cm. Ve východní stěně výkopu před domem čp. 2 (parcela č. 347) byl pod touto vrstvou výkopem zasažen a částečně porušen sídlištní objekt knovízské kultury. Kruhová jáma o \varnothing 105 cm byla zahloubena 45 cm do jílovitého podloží. Profil jámy se ke dnu kónicky rozšiřoval o 14 cm.

Nález ohlásili v listopadu 1978 pracovníci stavby Národnímu muzeu, které hlášení předalo archeologickému oddělení Muzea hl. m. Prahy.

Šedočerná popelovitá výplň objektu obsahovala větší množství zlomků keramiky, mezi nimiž vyniká část amforovité zásobnice s rozevřeným hrdlem a svisle pastovaným povrchem. V materiálu je rovněž část etážovité nádoby s ouškem přes rozhraní hrdla a těla, které je zdobeno širokými mělkými žlábkami.

Jan Kovářík